

Ginter Dzierżon

KONTROWERSJE JUDYKATORIALNE WOKÓŁ ZNACZENIA TERMINU NIEDOJRZAŁOŚĆ NOOGENNA

Wprowadzenie

W kanonistyce, podobnie jak w innych dziedzinach wiedzy, wciąż ma miejsce namysł nad ludzką egzystencją. Tylko na pozór mogłoby się wydawać, iż w obszarze materialnego prawa małżeńskiego obecna doktryna ma charakter statyczny; jest skostniała. Tak jednak nie jest, przykładem czego, może być namysł nad znaczeniem wprowadzonego w judykaturze rotalnej nowego pojęcia „niedojrzałość noogenna” na kanwie rozważań nad niedojrzałością psychoafektywną, szeroko już opisaną w literaturze przedmiotu [García Faílde 1999, 437-51; Paździor 1999, 119-32; Janiri i Di Gioia 2010, 209-29; Janiri 2009, 219-27; Zuanazzi 2009, 173-75]. Obecny stan judykatorialny w tej kwestii stanie się zasadniczym przedmiotem uwagi w tym opracowaniu.

W jursprudencji rotalnej termin niedojrzałość noogenna pojawił się po raz pierwszy w orzeczeniu c. Erlebach z 9 lutego 2017 r.¹ Jak dotąd wątek ten poruszono jedynie w dwóch kolejnych wyrokach tego ponensa² oraz czterech innych rozstrzygnięciach rotalnych³. One zatem staną się obiektem analiz w tym artykule.

KS. PROF. DR HAB. GINTER DZIERŻON, Katedra Historii, Teorii i Norm Ogólnych Prawa Kanonicznego, Wydział Prawa Kanonicznego, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; adres do korespondencji: ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa, Polska; e-mail: ginter.dzierzon@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-5116-959X>

¹ *Opolien.*, Sent. 31/2017, Dec. c. Erlebach z 9 lutego 2017 r., n. 1-16 (nieopublik.).

² *Cracovien.*, Sent. 68/2017, Dec. c. Erlebach z 28 marca 2017 r., n. 1-18 (nieopublik.); *Romana*, A. 4/2019, Dec. c. Erlebach z 15 stycznia 2019 r., n. 1-27 (nieopublik.).

³ *Radomen.*, Sent. 22/2019, Dec. c. Salvatori z 30 stycznia 2019 r., n. 1-18 (nieopublik.); *Brixen*, A. 48/2020, Dec. c. Salvatori z 22 maja 2020 r., n. 1-22 (nieopublik.); *Posnaniem*, A. 41/2020, Dec. c. Todisco z 12 maja 2020 r., n. 1-19 (nieopublik.); *Marquetten.*, A. 175/2020, Dec. c. Salavatori z 1 grudnia 2020 r., n. 1-14 (nieopublik.).

1. Wyrok c. Erlebach z 9 lutego 2017 r.

W rozstrzygnięciu c. Erlebach z 9 lutego 2017 r. jego redaktor zasygnalizował problem niedojrzałości noogennej w n. 6 części *in iure*. W oparciu o myśl D. De Caro wskazał, iż jedna z postaci niedojrzałości może się przejawiać w przyjęciu przez nupturienta hedonistycznego stylu życia, niebędącego rezultatem jego wolnego wyboru antywartości, ale nadmiernej wrażliwości na bodźce hedonistyczne bądź erotyczno-uczuciowe, prowadząc do zdominowania rozumu i woli⁴. Następnie nawiązując do spostrzeżeń S. Paździora zauważył, iż w przypadku wystąpienia takiej niedojrzałości ma miejsce proces subiektywizacji wartości, z reguły powiązany z niewrażliwością na wartości wyższe⁵. W tym kontekście audytor postawił pytanie: czy ta forma niedojrzałości, którą określił mianem niedojrzałości noogennej jest formą autonomiczną, czy też nie? Bardziej precyzyjnie dopytał: czy łączy się ona z niedojrzałością psychoafektywną, czy też wynika z braku ukształtowania właściwego systemu wartości, któremu hołduje środowisko rodzinne nupturienta?⁶ Odnosząc się do tego wyroku należy zauważyć, iż sędzia jedynie sformułował pytanie; nie udzielił jednak na nie odpowiedzi.

2. Wyrok c. Erlebach z 15 stycznia 2019 r.

Kwestia niedojrzałości noogennej pojawiła się także w innej sentencji tego ponensa, opublikowanej 15 stycznia 2019 r. W n. 5 motywów prawnych określił on jej charakter, utrzymując, iż idzie o formę niedojrzałości odnoszącą się do wartości koniecznych dla pożycia małżeńskiego⁷. W wyroku tym po raz kolejny zapytał: czy w tym wypadku można mówić o autonomicznym zaburzeniu, zaprzeczając temu⁸.

⁴ *Opolien.*, Sent. 31/2017, n. 6.

⁵ Tamże.

⁶ „Quidquid est ergo de possibili, vel minus, existentia autonomae immaturitatis noogenaе, haec ultima plerumque seiungi nequit ab immaturitate psychogena seu psychica, etsi enata sit potissime in contextu carentiae recti systematis valoris in familia originis”. Tamże.

⁷ „In sede tamen operis peritalis peculiarem attentionem requirunt hae formae immaturitatis, quae tangunt valores seu respiciunt deordinationem subiecti in consequendis valoribus necessariis pro vita matrimoniali”. *Romana*, A. 4/2019, n. 5.

⁸ „Quidquid est ergo de possibili, vel minus, existentia autonomae immaturitatis noogenaе, haec ultima plerumque seiungi nequit ab immaturitate psychogena seu psychica, etsi enata sit potissime in contextu carentiae recti systematis valoris”. Tamże.

Ustosunkowując się do zaprezentowanych dwóch orzeczeń c. Erlebach w pierwszej kolejności trzeba zwrócić uwagę na pewien progres w rozumieniu pojęcia niedojrzałość noogenna. W pierwszym z nich audytor wprowadził po raz pierwszy ten termin dokładnie nie precyzując go; opisał go jedynie nawiązując do myśli De Caro oraz Paździora, by w sentencji z 15 stycznia 2019 r. wskazać na niewłaściwe odniesienie nupturienta do systemu wartości, skutkujące poważnym zaburzeniem dwóch jego naczelnych władz, jakimi są rozum i wola.

Drugim istotnym problemem dla sędziego rotalnego była kwestia autonomii tej formy niedojrzałości. W wyroku z 2017 r. sformułował wprawdzie takie pytanie, ale odpowiedział na nie; w wyroku z 2019 r. z kolei także je postawił, tym razem udzielając negatywnej odpowiedzi. W efekcie uznał niedojrzałość noogenną za jedną z postaci niedojrzałości psychoafektywnej.

Problem niedojrzałości noogennej G. Erlebach rozważył także w polemicznym artykule *Algunas notas sobre el concepto de inmadurez noógena* [Erlebach 2020, 265-91]⁹. W publikacji tej postawił tezę, iż niedojrzałość noogenna jest typem niedojrzałości psychoafektywnej. W jego opinii, wiąże się ona z ludzkim systemem wartości lub antywartości, czyli ze sferą noetyczną, odnoszącą się do ludzkiego wymiaru duchowego, niekoniecznie religijno – transcendentnego [tamże, 281-82]. Zastanawiając się nad znaczeniem tego pojęcia w kontekście niedojrzałości psychoafektywnej skłania się ku tezie, iż są to dwie postaci niedojrzałości rozumianej w szerokim znaczeniu; przy czym tę ostatnią uznał za *genus* [tamże, 282]. W związku z tym zapytał: czy w tym wypadku można mówić o autonomicznym porządku noogennym/noetycznym? Odpowiadając na to pytanie stwierdził, iż w tym wypadku odpowiedź jest prosta; taka możliwość istnieje, przejawia się w spektrum wartości/antywartości odniesionych do fenomenu wiary, taki stan jednak, jego zdaniem, nie ma wiele wspólnego z anomalią psychiczną. Wyraził pogląd, iż idee obiektywnie błędne bądź prowadzenie życia w oparciu o antywartości mogłoby wprawdzie wywrzeć wpływ na skuteczność zgody małżeńskiej, ale z symulacji (kan. 1101 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹⁰) bądź błędu prawnego (kan. 1099 KPK/83) [tamże, 283-84].

⁹ Artykuł był odpowiedzią na komentarz do wyroku c. Erlebach z 9 lutego 2017 r., autorstwa Jose Luisa López Zubillagi. Zob. López Zubillaga 2020, 171-81.

¹⁰ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej: KPK/83].

Kontynuując, sformułował kolejne pytanie: dlaczego w obszarze niezdolności konsensualnej należałoby właśnie mówić o niedojrzałości noogennej/noetycznej, a nie o innej anomalii [tamże]? Zasygnalizowany problem rozważył w szerszym *passusie*, jaką była kwestia obecności komponentu wartości w zaburzeniach umysłowych. Odpowiadając na to pytanie na początku zwrócił uwagę, iż w kategorii choroby umysłowej mieści się szerokie spektrum zaburzeń. Dalej drążąc ten temat wskazał, iż w tym wypadku problemu nie rozwiąże odpowiedź o charakterze generalnym w kwestii zaburzeń umysłowych generowanych antywartościami; w jego opinii, rozważany problem bardziej ma charakter kazuistyczny, wiążąc się ze sprawami rozstrzyganymi przez sędziów, w których niedojrzałość została określona przez Erlebacha jako bardzo specyficzna forma (*particularísima forma*) anomalii natury psychicznej [tamże, 286]. W związku z tym podjął wątek istotnych komponentów niedojrzałości noogennej. Zauważył, iż w jej skład wchodzi: element noogeny oraz ściśle psychiczny. Rozwijając ten wątek dopowiedział, iż w tym wypadku należy rozważyć dwie kwestie: noetyczną oraz dojrzałości psychoafektywnej w sensie generalnym. Jego zdaniem w konkretnych kazusach, nie w przypadkach pojmowanych generalnie, abstrakcyjnie, element noogeny może mieć istotne znaczenie, jeśli jest elementem dominującym lub przeważającym [tamże, 287].

Kończąc kanonista zajął się problemem relewantności niedojrzałości noogennej. Na początku stwierdził, iż obiekcje w tej kwestii są podobne do tych, które występują w wypadku niedojrzałości psychoafektywnej. Faktycznie natomiast są one różne: poczynając od nieokreśloności niedojrzałości psychoafektywnej, a kończąc na tendencjach, w których apriorycznie uznano tę kategorię za nieadekwatną do niezdolności do zawarcia małżeństwa. Według Erlebacha tym, co jest jednak istotne, to ocena konkretnej sprawy przez sędziego przy pomocy opinii biegłego w kwestii wpływu anomalii na zgodę małżeńską, w tym jej ciężkości. Skłania się ku tezie, iż w przypadku niedojrzałości noogennej zasadnicza trudność wiąże się z problemem wartości, gdyż antywartości nie stanowią jedyne go elementu ludzkiej psychiki. Taki stan sprawia, że istnieją poważne trudności z oceną ich oddziaływania na ludzką psychikę. Jego zdaniem, w tym wypadku pomocne w ocenie staje się nie tyle ustalenie ciężkości wewnętrznej, ale ciężkości zewnętrznej [tamże, 290-91].

3. Wyrok c. Todisco z 12 maja 2020 r.

Dla tego wyводу istotne znaczenie ma także rozstrzygnięcie c. Todisco z 15 stycznia 2019 r., gdyż występuje w nim szerokie odniesienie do kwestii niedojrzałości noogennej. Omawiając ten problem ponens nawiązał do myśli austriackiego psychiatry V. Frankla, wyrażonej w publikacji *Logoterapia i analiza egzystencjalna (Logoterapia e analisi esistenziale)*, utrzymującego, że nerwice mogą m.in. być generowane ludzkimi potrzebami duchowymi¹¹. Rozwijając ten wątek audytor rotalny tłumaczył, iż ze względu na bytowanie człowieka w zmieniającej się rzeczywistości, może mieć on trudności ze zrozumieniem sensu swej egzystencji, co może przejawiać się pustką egzystencjalną. Wyraził pogląd, iż niejednokrotnie niedojrzałość psychoafektywna jest generowana trudnościami zaistniałymi w ludzkiej sferze duchowej¹². Taki stan, jego zdaniem, może znaleźć m.in. odzwierciedlenie w zaburzeniach osobowości, które Frankl określił mianem zaburzeń noogenych¹³. Za austriackim psychiatrą audytor rotalny genezy tych specyficznych zaburzeń upatruje w wyrzutach sumienia edypicznego powodowanych moralnymi problemami egzystencjalnymi¹⁴. W efekcie, w opinii sędziego rotalnego, człowiek dotknięty takim zaburzeniem może stać się niezdolny do ukształtowania, a także wykreowania własnego światopoglądu, a co się z tym wiąże do stworzenia własnej koncepcji systemu wartości¹⁵. Utrzymuje on, iż w tym wypadku symptomy zaburzenia mają

¹¹ *Posnaniën.*, A. 41/2020, n. 9. (nieopublik.).

¹² Tamże.

¹³ „V. E. Frankl censet elusionem problematis ac quaestionis existentialis possibilem causam perturbationum personalitatis esse, quae ab eodem eximio Psychiatro denominantur perturbationes “noogenae”, quae ad *νοῦν* idest ad spiritum pertinent, ipsae ex absentia utilitatum, propositorum et valorum in hominum vita enascuntur”. Tamże.

¹⁴ „In genesi perturbationis “noogenae” saepe motivationes in conscientia oedipica de culpa vel in sensu inferioritatis in visceratae absunt et tantum motivationes emanantes ex quaestionibus existentialibus adsunt, quae ex amissione intellectus et valorum vitae scaturit, uti Frankl clare adseverat: «Contrariamente alle nevrosi nella sua più stretta accezione, e che per definizione rappresentano un’affezione psicogena, una tale nevrosi non può essere ricondotta a complessi e conflitti nel senso classico: essa piuttosto deriva da conflitti morali, da problemi di coscienza, da collisioni di valori e – *last but not least* – da una frustrazione esistenziale la quale, una volta o l’altra, può ripercuotersi e manifestarsi in sintomi nevrotici» (V. E. FRANKL, *Alla ricerca di un significato della vita*, Milano 1990³, p. 16)”. Tamże.

¹⁵ „Subiectus, qui perturbatione noogena laborat, finibus ac *Weltanschauung* carens, in suo universo valoriali frustratus, ad vacuum existientiale et taedium vitae evincendum, facilem

charakter zaburzeń generujących (*perturbatio generatrix*), co znajduje przełożenie w zmianach ludzkiej osobowości, przejawiając się w braku sensu wartości, braku odpowiedzialności za podejmowane działania czy też niezdolności do podjęcia oraz odpowiedzialnego wykonania obowiązków małżeńskich¹⁶. Redaktor wyroku stoi na stanowisku, iż poglądy Frankla są spójne z założeniami antropologii chrześcijańskiej¹⁷.

W tym kontekście zajął się kwestią wpływu zaburzeń noogenych na ważność zgody małżeńskiej, uważając, iż człowiek podejmuje działania w jakimś celu, z reguły związanym z wartościami, będąc ich autorem (*suum opus representat*). Wyjaśnił, iż w zawieraniu małżeństwa miłość czy pożądanie wiążą się z przedmiotem postrzeganym jako dobro, u podstaw czego, jak to określił, leży *ordinatio ad existentiam*¹⁸. Wyraził pogląd, iż zaburzenia

delectationem actionibus perfrivolis ac temerariis utitur et ipse, brevi tempore, hoc quod effecte vult nescit et, inscius de suo universo valoriali, paratus erit in rebus ab aliis statutis. Et, uti Frankl perbelle adseverat, hi subiecti qui perturbatione noogena laborant, recognoscendi «la propria Weltanschauung, e la propria concezione dei valori» incapaces sunt”. Tamże.

¹⁶ „Ad extremum. Praeter symptomata superficiei super quibus nosographia temporis hodierni se constituit, perturbatio noogena – a vacuo existenciali et a deminutione sensus identitatis generata – symptoma magis profundum est et aliquo modo *perturbatio generatrix* fit, quae profundam et invisceratam commutationem humanae personalitatis adfert et se patefacit in statibus conflictualibus, inopinatis violentis animi commotionibus, cogitationibus obsessivis, nevrosibus anxietatis, immaturitate affectiva, in psychosibus necnon in aliis affectionibus psychicis ex quibus incapacitates cribrandi ac adsumendi oriuntur. In his casibus et psychoanalysis et etiam psychologia individualis minime idoneae sunt ad intelligendum ac leniendum has perturbationes, quia absentia sensus et valorum, quae vis vitalis, causa et fons humanae actionis sunt, radicaliter sensum responsabilitatis, capacitatem adsumptionis et adimptionis responsabilis officiorum, quae ex decisionibus scitent, in his casibus penitus subruit”. Tamże.

¹⁷ Tamże, n. 10.

¹⁸ „Iuxta sanam anthropologiam, homo, antequam agat, sibi suam actionem, suum opus *repraesentat*. Haec *representatio*, haec *intentio* fit *propter* aliquid electum: uti *finem* ad quem voluntas tendit; uti *valorem* quo obiectum praeditum videtur quique exinde ipsum actum quasi informat. Haec distinctio inter finem et valorem tamen non est nimis urgenda. Nam neque ullus valor datur qui non possit ut finis haberi, neque obiectum ut finis intenditur, nisi quia in eo valor quidam agnoscitur. Id enim quod voluntatem movet est praesentia in eius obiecto alicuius boni (seu valoris), sub cuius ratione omnia vult quodque in omnibus prosequitur, ut e psychologia constat. Etenim, volitio, amor et cupiditas praesupponunt obiectum apprehendi sub ratione boni seu valoris: obiectum enim voluntatis est *bonum apprehensum*. Ipse homo, hanc actionem, hoc opus, non tantum sibi *repraesentat*, sed et voluntate *intendit* et ad existentiam ponendam *ordinat* obiectum, ut eius actus se

noogenne wyrażają się w niedojrzałości psychoafektywnej, przejawiającej się zarówno w psychozach, jak i skłonnościach psychicznych, które uniemożliwiają rozumowi praktycznemu właściwą ocenę małżeństwa pojmowanego w kategoriach wspólnoty życia; w sferze wolitywnej zaś skutkują tym, że osoba nie jest panem swych decyzji w sensie obdarowania drugiej strony, tym samym nie jest zdolna do ukształtowania właściwych relacji interpersonalnych¹⁹. W efekcie, nupturient zatem wykazuje brak wystarczającego rozeznania oceniającego²⁰.

W n. 12 części faktycznej dowodząc ponens stanął na stanowisku, iż pozwany dotknięty zaburzeniem noogenym wykazywał ciężką niedojrzałość psychoafektywną, co uniemożliwiało mu podjęcie i wypełnienie istotnych obowiązków małżeńskich²¹. Określił ten stan, jako *gravis paupertas eiusdem maturationis psychologicae*²², co jego zdaniem, znalazło przełożenie w fakcie, iż małżonek nie był w stanie utrzymywać trwałych relacji z jedną kobietą²³.

praebeat mediantibus utique potentiis exsecutivis: «Homo non tantum intendit suam actionem propter quemdam finem vel valorem, sed potest “sibi praestituere finem”, eligendo moveri tali vel tali valore». (I. DE FINANCE, *Ethica generalis*, Romae, apud aedes Universitatis Gregoriana, 1959, p. 26). Etsi vero valor repraesentationem praesupponat, tamen ultra tendit: in eo aliqua *ordinatio ad existentiam* adest. Is se praebeat enim ut id quod existentiam exigit aut iustificat, ut quidam *titulus ad existendum*. Nempe valor nos movet ad obiectum realizandum in quo invenitur, ad optandum quod sit aut, si iam existit, ad eius existentiam approbandam. Valor habet apud subiectum aliquid ordinis *conativi*, id est tendentia activa, labor, conatus – quae psychologi Britannii vocant *conations* – applicantes vires exsecutivas, physicas-psychicas-spirituales, ad efficiendum et consequendum obiectum”. Tamże.

¹⁹ „At, si perturbatio noogena – quae saepe perceptionem significationis et valoris existentiae inhibet et, uti *perturbatio generatrix*, se patefacit in immaturitate psycho-afectiva, in psychosibus necnon in aliis affectionibus psychicis – impedit quominus intellectus practicus contrahentis aestimet ante tempus id quod est matrimonium uti consilium vitae communis, vel praecludat quominus voluntas contrahentis possideat dominium suorum actuum coniugalium necessarium ad obligationem capiendam, contrahens incapax est oblativum actum ponendi, eius materialis consensus irritus tenendus est, quia omnino ineptus praestandi comparti validas relationes interpersonales, ad bonum morale, spirituale et sociale coniugum promovendum”. Tamże, n. 11.

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże, n. 12.

²² Tamże.

²³ Tamże, n. 13.

4. Wyroki c. Salvatori z 30 stycznia 2019 r., 22 maja 2020 r. oraz 1 grudnia 2020 r.

Również w trzech wyrokach c. Salvatori znajdujemy pewne odniesienie do interesującej nas kwestii. W n. 8 części orzeczenia z 30 stycznia 2019 r. w związku z namysłem nad niedojrzałością psychoafektywną sędzia rotalny przejął treści wyrażone w n. 6 sentencji Erlebach z 9 lutego 2017 r.; podobnie jak w ponens w tym ostatnim wyroku, nie rozwinął jednak kwestii autonomii niedojrzałości noogennej²⁴. Ponadto, podobnym nawiązaniem do wyroku c. Erlebach spotykamy się w następnym wyroku c. Salvatori, opublikowanym 22 maja 2020 r.²⁵

Z aspektu poruszanej tematyki pewne znacznie ma trzecie rozstrzygnięcie tego ponensa, wydane 1 grudnia 2020 r. W sentencji tej redaktor bardziej dogłębnie rozważył problem niedojrzałości noogennej, wiążąc ją z odniesieniem do systemu wartości. Zaburzenia noogenne uznał za czynnik generujący niedojrzałość psychoafektywną (*perturbatio generatrix*) godzącą w właściwe ukształtowanie osądu praktycznego, co jego zdaniem, znajduje odzwierciedlenie w fakcie, iż nupturient nie ma właściwego rozeznania co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich²⁶. Oceniając ten wywód należy jednak zauważyć, iż nie jest on oryginalny, gdyż audytor rotalny

²⁴ Tamże, n. 18.

²⁵ *Brixen*, A. 48/2020, n. 1-22.

²⁶ „Factispecies Nobis hodie est diiudicanda non modo sub sphaera gravis immaturitatis affectivae vel psycho-affectivae, sed potius sub sphaera incapacitatis noogenae, de qua perbelle edocemur in una coram Todisco, sent. diei 12 maii 2020, A. 41/2020, nn. 9-11. Namque, ad rem haec adnotanda sunt: «At, si perturbatio noogena – quae saepe perceptionem significationis et valoris existentiae inhibet et, uti *perturbatio generatrix*, se patefacit in immaturitate psycho-afectiva, in psychosibus necnon in aliis affectionibus psychicis – impedit quominus intellectus practicus contrahentis aestimet ante tempus id quod est matrimonium uti consilium vitae communis, vel pracludat quominus voluntas contrahentis possideat dominium suorum actuum coniugalium necessarium ad obligationem capiendam, contrahens incapax est oblativum actum ponendi, eius materialis consensus irritus tenendus est, quia omnino ineptus praestandi comparti validas relationes interpersonales, ad bonum morale, spirituale et sociale coniugum promovendum. Hisce in casibus nubens, qui perturbatione noogena laborat, quamvis fruatur sufficienti usu rationis, saepe caret tamen et sufficienti iudicii discretionem in aestimandis obligationibus matrimonialibus quae in pacto nuptiali tradendae et acceptandae sunt, et etiam facultate adsumptionis, et ideo incapax evadit ad consensum matrimonialem eliciendum» (coram Todisco, sent. diei 12 maii 2020, cit., n. 11)”. *Marquetten.*, A. 175/2020, n. 6.

zaczepnął jego treści z omawianego wyżej (na co wyraźnie wskazał) z wyroku c. Todisco z 12 maja 2020 r.

Wydaje się jednak, iż z oryginalnym stwierdzeniem spotykamy się w motywach faktycznych sentencji, gdy orzekając sędzia rotalny mówi o poważnej niedojrzałości psychoafektywnej, a w sposób szczególny ciężkiej niedojrzałości afektywnej, generowanej w sposób szczególny niezdolnością noogenną (*gravem immaturitatem affectivam et praesertim propter incapacitatem noogenam*)²⁷.

Zakończenie

Z wyvodu tego wynika, iż jak dotąd, w orzecznictwie rotalnym termin „niedojrzałość noogenna” nie ma wyraźnej konsystencji. W opracowaniu tym wykazano, iż w judykaturze rotalnej tematyka ta nie ma długiej historii. Jak wspomniano we wstępie po raz pierwszy pojęcie to pojawiło się w wyroku c. Erlebach z 9 lutego 2017 r. w kontekście rozważań ponensa nad niedojrzałością psychoafektywną. Niemniej jednak w orzeczeniu tym ponens nie podjął próby określenia jego znaczenia; w sentencji tej postawił tylko istotne, prowokujące pytanie, nie odpowiadając na nie: czy w tym wypadku mamy do czynienia z autonomiczną formą niedojrzałości, czy też jedynie z pewną postacią niedojrzałości psychoafektywnej? Na marginesie należy dodać, iż termin ten pojawił się też w kolejnej sentencji tego audytora z 28 marca 2017 r., ale w części faktycznej, gdzie w ogóle nie odniósł się on do interesującej nas kwestii²⁸. Negatywnej odpowiedzi na postawione uprzednio pytanie sędzia udzielił w trzecim rozstrzygnięciu z 15 stycznia 2019 r. Co więcej, od autonomicznego postrzegania tej postaci niedojrzałości Erlebach wyraźnie zdystansował się w artykule *Algunas notas sobre el concepto de inmadurez noógena*. W ostatnim wyroku z 2019 r., a także w tym opracowaniu odniósł tę postać niedojrzałości do niewłaściwego ukształtowania systemu wartości, a więc do sfery noetycznej. Należy zauważyć, iż z tą sferą wiąże także niedojrzałość noogenną ponens w rozstrzygnięciu c. Todisco z 12 maja 2020 r. W jego narracji dostrzegamy wyraźnie nawiązanie do myśli wybitnego austriackiego psychiatry V. Frankla, który ten termin wprowadził do psychiatrii w odniesieniu do niektórych postaci nerwic.

²⁷ Tamże, n. 13.

²⁸ *Cracovien.*, Sent. 68/2017, n. 15.

Treści wyroku c. Todisco budzą jednak pewne zastrzeżenia. W pierwszej kolejności należałoby wskazać na dość osobliwy podział przyczyn natury psychicznej na: psychozy, nerwice i niedojrzałość psychoafektywną. Co więcej, w następnym akapicie wspomniano jeszcze o zaburzeniach osobowości (*perturbationes personalitatis*), które przynajmniej według DSM są postrzegane jako niezależna kategoria zaburzeń osobowości (Schneider nazywał je kiedyś „psychopatiami”) [García Falde 1999, 481-83]. Na marginesie należy zauważyć, iż termin ten był obecny w dawnej jurysprudencji rotalnej²⁹.

Poza tym, za nieadekwatne do stanu psychicznego jednostki należy uznać stwierdzenie totalizujące, sprowadzające naturę ludzką do trzech wymiarów: biologicznej, psychologicznej oraz duchowej. W związku z tym rodzi się wątpliwość: czy można ująć zaburzenia osobowości bez odniesienia do wymiaru duchowego, w sensie noetycznym? Oczywiście, że można; w większości form przecież tak jest³⁰.

Wreszcie, gdy idzie natomiast o posiłkowanie się myślą Frankla, to prawdę mówiąc, uczony ten wprowadził termin „nerwice noogenne”, naświetlając obszernie jego rozumienie; A. Todisco jednak znacznie poszerzył znacznie tego terminu, w sposób niemal „totalizujący”. Oprócz tego, należy jeszcze zwrócić uwagę, iż w ujęciu Todisco „immuturitas noogena” ma znaczenie jedynie w perspektywie swoich korzeni („noogena”); nie ma zaś odniesienia do swojej natury („immuturitas”)³¹.

W tym miejscu wypada jeszcze odnieść się do wyroków c. Salvatori. Należy stwierdzić, iż ich treść w przedmiocie niedojrzałości noogennej ma charakter kompilacyjny: w dwóch pierwszych: z 30 stycznia 2019 r. i 22 maja 2020 r. nawiązano jedynie do wyroków c. Erlebach, sygnalizując

²⁹ „Inter causas naturae psychicae quae contrahentem reddere possunt incapacem movendi potentias animae ad suos actus, et ergo incapacem adsumendi onera matrimonialia, habentur perturbationes animi quae originem trahunt sive ex corpore (psychosi), sive ex psyche sine causa organica (nevrosi), sive denique ex gravi immaturitate, nota severitatis signata, psycho-affectiva. In casibus his, coram N. A. F., Periti per examen psychologicum vel psychiatricum semper pervestigant perturbationes personalitatis vel anomalias psychicas vel morbos psychicos vel immaturitates graves in persona contrahentis”. *Posnaniens.*, A. 41/2020, n. 9.

³⁰ „Tantum notio humanae naturae tridimensionalis – biologica, psychologica et spiritualis – possibilitatem intellegendi aliquam perturbationem personalitatis, quae non ex sexualitatis frustratione vel ex auto-affirmationis necessitate sed tantum ex spirituali dimensione exurgit, praebet”. Tamże.

³¹ Tamże.

istniejący problem; w trzecim zaś z 1 grudnia 2020 r. D. Salavatori dosłownie przejął narrację z wyroku c. Todisco.

Z punktu widzenia naszych rozważań w orzeczeniu c. Salvadori z 1 grudnia 2020 r. nie można jednak abstrahować o stwierdzenia jego redaktora, które pojawiło się w n. 13 motywów faktycznych, w którym określił on przyczynę nieważności związku jako *ob gravem immaturitatem affectivam et praesertim propter incapacitatem noogenam*. Należy przeto zauważyć, iż ponens operuje nazwą niezdolności noogennej, jak dotąd nie funkcjonującą w judykaturze rotalnej.

Należałoby jeszcze poczynić pewne spostrzeżenia o charakterze generalnym. Mianowicie, jeśli zatem przyjąć, że niedojrzałość noogenna nie jest anomalią autonomiczną, to należałoby zapytać jaki walor ma ta postać niedojrzałości psychoafektywnej dla prawa małżeńskiego? Wydaje się, iż pewnej odpowiedzi udziela G. Bertolini, wiążąc tę postać niedojrzałości z jednej strony z niedojrzałością postmodernistyczną masy, z drugiej zaś z hołdowaniem hedonizmowi, a także z pewnymi niewłaściwymi modelami relacjonalnymi uznawanymi przez współczesną psychologię i psychiatrię za normalne, czego przykładem jest ideologia *gender* [Bertolini 2020, 107]. Z badanych wyroków wynika, iż więcej uwagi niedojrzałości noogennej poświęcono w motywach faktycznych. Rozważenie tej kwestii wykracza jednak poza zakres tego opracowania; domaga się bowiem zaprezentowania tej kwestii w odrębnym artykule.

Kończąc, należy stwierdzić, iż obecny stan judykaturalny nie pozwala jeszcze na precyzyjne określenie znaczenia terminu niedojrzałość noogenna. Wydaje się, iż piętrzące się trudności głównie wynikają z faktu, iż w tym wypadku spotykamy się z recepcją myśli V. Frankla w obszar kanonicznego prawa małżeńskiego. Proces ten domaga się jednak zachowania zasad tzw. czystości metodologicznej, a więc dostosowania znaczenia tego pojęcia do pryncypiów kanonicznej koncepcji niezdolności do zawarcia małżeństwa [Fumagalli Carulli 1974, 90; Dzierżon 2002, 111]. Nie idzie zatem o proste przejęcie osiągnięć austriackiego psychiatry, ale o wypracowanie kanonicznej koncepcji niedojrzałości noogennej. W związku z tym rodzi się pytanie: czy totalizującą koncepcję A. Todisco należy uznać za kanoniczną koncepcję tej niedojrzałości? Z przeprowadzonych rozważań wydaje się, że nie, gdyż co do niej wnosi się zbyt wiele zastrzeżeń. Stąd też taki stan judykaturalny domaga się więc dalszego namysłu nad tą niezwykle istotną problematyką, zwłaszcza z aspektu prawa procesowego.

PIŚMIENICTWO

- Bartolini, Giacomo. 2020. „Immaturità psico-affettiva e matrimonio sacramento alla prova dell'età postmoderna.” W *Ius et matrimonium III. Temi di diritto matrimoniale e processuale canonico*, red. Hector Franceschi, i Miguel A. Ortiz, 69-117. Roma: EDUSC.
- Dzierżon, Ginter. 2002. *Niezdolność do zawarcia małżeństwa jako kategoria kanoniczna*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Erlebach, Grzegorz. 2020. „Algunas notas sobre el concepto de inmadurez noógena.” *Ius Communionis* 8:265-91.
- Fumagalli Carulli, Ombrieta. 1974. *Intelletto e volontà nel consenso matrimoniale nel diritto canonico*. Milano: Vita e Pensiero.
- García Failde, Juan J. 1999. *Trastornos psíquicos y nulidad del matrimonio*. Salamanca: Publicaciones Universidad Pontificia de Salamanca.
- Janiri, Luigi, i Annamaria Di Gioa. 2010. „Immaturità psico-affettiva: considerazioni psicologiche, inquadramento psicopatologico e argomentazioni psichiatrico-forensi.” *Quaderni dello Studio Rotale* 20:209-29.
- Janiri, Luigi. 2009. „Dipendenze relazionali (dipendenza affettiva, sessuale e co-dipendenza).” W *Dipendenze psicologiche e consenso matrimoniale*, 219-27. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- López Zubillaga, José L. 2020. „Comentario.” *Ius Communionis* 8:171-81.
- Paździor, Stanisław. 1999. *Przyczyny natury psychicznej niezdolności osoby do zawarcia małżeństwa w świetle kan. 1095*. Lublin: Wydawnictwo Diecezjalne w Sandomierzu.
- Zuanazzi, Gianfrancesco. 2009. *Psicologia e psichiatria nelle causa matrimoniale canoniche*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.

Kontrowersje judykaturalne wokół znaczenia terminu niedojrzałość noogenna

Abstrakt

Przedmiotem uwagi Autora w zaprezentowanym opracowaniu stała się kwestia znaczenia nowego terminu niedojrzałość noogenna, które pojawiło się w niepublikowanych kilku nowszych wyrokach rotalnych. Po przebadaniu siedmiu orzeczeń rotalnych wskazał, iż w obecnie w judykaturze rotalnej nie ma ono jeszcze trwałej konsystencji. Wykazał, iż na obecnym stanie wiedzy odnosi się je do systemu wartości; poza tym, według audytorów (Erlebach) niedojrzałość ta nie ma charakteru autonomicznego, gdyż uznaje się ją za postać niedojrzałości psychoafektywnej.

Zdaniem Autora istniejące trudności w określeniu znaczenia tego terminu w głównej mierze wiążą się z recepcją myśli V. Frankla w obszar kanonicznego prawa małżeńskiego. W jego opinii proces ten nie został jeszcze zakończony, ponieważ

piętrzące się trudności wiążą się z wypracowaniem kanonicznej koncepcji niedojrzałości noogennej.

Słowa kluczowe: niedojrzałość noogenna, niedojrzałość psychoafektywna, orzecznictwo, małżeństwo kanoniczne

Judicial Controversy Over the Meaning of the Term Noogenic Immaturity

Abstract

The subject of the Author's attention in the presented study became the issue of the meaning of the new term noogenous immaturity, which appeared in unpublished several more recent rotal judgments. After examining seven rotal judgments, he pointed out that at present in rotal judicature it does not yet have a permanent consistency. He showed that, in the current state of knowledge, it refers to a system of values; moreover, according to the auditors (Erlebach), this immaturity is not autonomous, as it is considered a form of psychoaffective immaturity.

According to the Author, the existing difficulties in defining the meaning of this term are mainly connected to the reception of Victor Frankl's thought into the area of canonical matrimonial law. In his opinion, this process has not been completed yet, because the accumulating difficulties are connected with working out the canonical concept of noogenic immaturity.

Keywords: noogenic immaturity, psychoaffective immaturity, jurisprudence, canonical marriage

Information about Author: REV. GINTER DZIERŻON, PROFESSOR, Department of History, Theory and General Norms of Canon Law, Faculty of Canon Law, Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw; correspondence address: ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa, Poland; e-mail: ginter.dzierzon@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-5116-959X>